

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. У статті автором проаналізовано особливості творчого потенціалу вчителя загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: творчий потенціал вчителя, загальноосвітній навчальний заклад.

Аннотация. В статье автором проанализированы особенности творческого потенциала учителя общеобразовательного учебного заведения.

Ключевые слова: творческий потенциал учителя, общеобразовательное учебное заведение.

Annotation. In the article the author analyzes the main directions of Patriotic education of students of secondary schools, presented the essence and tasks of Patriotic education, analysis of legislative base in this field.

Key words: Patriotic education, students of secondary schools.

Актуальність. У "Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті" визначена головна мета української освіти – створити умови для особистісного розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина України. Пріоритетами державної політики в розвитку освіти є особистісна орієнтація освіти, формування національних та загальнолюдських цінностей, створення рівних можливостей для здобуття якісної освіти.

Домінантою в стратегії освітньої політики сьогодні стала гуманізація вітчизняної педагогічної науки й практики. Основним освітнім орієнтиром виступає повага до особи, сприяння розвитку та збагаченню її духовно-творчого потенціалу, складовими якого є природні задатки та набуті в процесі соціалізації знання та вміння, вольові передумови до активної діяльності. Творчий потенціал особистості розглядається сьогодні вченими як складна, нелінійна, відкрита й самоорганізована система, яка визначає гуманістичну спрямованість світосприйняття, дій і вчинків, високу адаптивність, здатність до творчої самореалізації і духовного саморозвитку в

просторі соціального й професійного життя. З огляду на такий зміст творчого потенціалу особистості в сучасних соціокультурних умовах, саме ціннісно опосередкований творчий потенціал має стати головним об'єктом уваги в процесі розвитку особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи формування творчих здібностей учителів у процесі післядипломної освіти вивчали відомі педагоги і психологи: О. Абдулліна, А. Алексюк, Г. Балл, В. Бондар, М. Євтух, І. Зязюн, В. Козаков, В. Ковальов, Н. Ничкало, В. Семиченко, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Б. Федоришин, О. Щербаков та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з найважливіших задач сучасної освіти в навчальних закладах є формування і розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Важливими складовими даного процесу є творчі здібності, які розглядають в двох аспектах: процесуальному і потенційному. У процесуальному аспекті формується здатність людини до виконання певних дій, наявність у неї відповідних навичок і вмінь, що передують досвіду. У потенційному аспекті важлива увага повинна приділятися формуванню переважно мотиваційних якостей (наявності бажання виконувати відповідну дію) і особистісних якостей (впевненість у собі, у своїх педагогічних здібностях), необхідна наявність певного рівня емоційної саморегуляції.

Досліджуючи процес становлення, розвитку і формування творчого потенціалу особистості фахівця, ми можемо виділити такі фактори, які суттєво впливають на особистість і відіграють значну роль у тих змінах, що відбуваються з нею.

Це мотивація діяльності і пізнавальна активність - тільки та людина достойна займатися педагогічною діяльністю, яка постійно опановує нові знання і прагне використовувати їх у практичній діяльності. Здатність до критичного аналізу - саме за умов постійної саморефлексії, загального і професійного аналізу діяльності майбутній педагог може розвивати і

збагачувати свій потенціал, шліфувати свою майстерність. Самооцінка - є одним з найважливіших показників професійної успішності, бо тільки за умови адекватної самооцінки молодий спеціаліст зможе працювати за моделлю «рівний - рівному» і здійснювати виховний вплив на учнів. Дисциплінованість - тільки вимагаючи постійно від себе дотримання певних правил і норм, педагог зможе навчити своїх учнів дотримуватися тих вимог, що висуває професія, і познайомить їх з умовами життя людини в суспільстві, навчить не пасувати перед проблемами і труднощами, а успішно вирішувати їх, що є запорукою успіху і самореалізації молодого людини в сучасному суспільстві.

Важливим фактором можна назвати цілеспрямованість. Уміння ставити перед собою значні цілі, поетапно розв'язувати задачі, досягаючи практичних результатів, допомагає фахівцю бачити перспективу власного інтелектуального і професійного вдосконалення і спланувати розвиток своїх вихованців, чітко визначивши, що, як і за допомогою яких засобів він хоче їм дати, чому навчити, як виховати. Високі естетичні, морально-етичні, загальнолюдські цінності характеризують особистість майбутнього педагога як еталон, зразок, на який можуть орієнтуватися учні, працюючи над розвитком власної особистості. Толерантність, вміння не тільки висловлювати власну думку, але й з повагою поставитися до думки іншого - одна з характеристик самодостатньої особистості, яка є достойним членом суспільства і може гідно себе поводити з іншими людьми. Гнучкість мислення допомагає знайти вихід з будь-якої ситуації, практично використати той власний досвід, який буде доцільним при вирішенні даної проблеми. Образність мислення не тільки дає можливість створювати щось принципово нове, але й допомагає шукати нестандартні підходи і нетривіальні шляхи вирішення будь-яких завдань. Впевненість у собі допомагає людині, яка безпосередньо займається педагогічною діяльністю, реалізувати свій професійний потенціал і в певній мірі впливати на своїх учнів. Оптимізм допомагає в найскладніших педагогічних ситуаціях

не втрачати віри в кінцевий результат і робити все, щоб в повній мірі вжити ефективних заходів, результативність яких може проявитися й через досить тривалий час. Здатність правильно визначати проблему, шукати оптимальні шляхи щодо її вирішення допоможуть молодому педагогу відчувати, що педагогічна діяльність - досить тернистий шлях і впевнено по цьому може крокувати лише той, хто не опускає руки перед труднощами.

Отже, усвідомлення даних факторів, розвиток і вдосконалення особистості за цими напрямками сприяє формуванню всебічно розвинутого фахівця, здатного до самовдосконалення, творчого вирішення проблем і практичної реалізації своїх знань та здібностей у педагогічній діяльності.

Створення креативного середовища в школі виступає педагогічною умовою формування творчого педагогічного потенціалу колективу загальноосвітнього навчального закладу.

Вимоги, що породжують профільне навчання, передбачають інноваційний підхід до організації навчальної діяльності старшокласників, що актуалізує педагогічну творчість вчителя, викладача, формування педагогічного мислення майбутнього випускника середнього навчального закладу, розвиток його творчого потенціалу, досягнення якісно нового стану – суб'єктної активності, тобто підготовку нового покоління конкурентоспроможних фахівців відповідно до міжнародних стандартів. Тому увага вчених акцентується на фахівцях із яскраво вираженими здатностями до професійно-педагогічної творчості, яким властиве нове педагогічне мислення, ціннісною настановою якого є перевага творчої індивідуальності над односторонністю, саморозвиток, самовдосконалення, самореалізація – над уніфікованими умовами «передавання» знань.

Визначено поняття творчий педагогічний потенціал вчителя загальноосвітнього навчального закладу – це динамічний стан рефлексивного ставлення вчителя до себе як самокреативної особистості і своєї поведінки у професійній діяльності відповідно до осмислення педагогічних цінностей та

взаємодії з Іншим. Динамічний стан – це особистість у стані постійної зміни, тобто зростання особистості є способом її існування.

Можна констатувати, що феномен творчого педагогічного потенціалу характеризується проявами суто внутрішньої рефлексії, ніби припиняє просторове оточення і виводить майбутнього фахівця за його межі, розуміється як цінності творчої професії так і самої творчої людини. За допомогою такої стратегії існують три рівні самосвідомості, що виділяються за критерієм повноти усвідомлення себе самого і власних мотивів професійної діяльності (Л.Митіна) [1] :

- співвіднесення знань про себе відбувається в рамках зіставлення Я й Інша людина;
- у рамках зіставлення Я і Я;
- у рамках Я і Вище Я (Ідеальне Я, Творче Я).

Звідси можна припустити, що творча педагогічна діяльність створює трирівневу структуру, фундаментом (основою) якої служать усвідомлення особистістю власної пошуково-творчої діяльності; креативно-перетворюючої діяльності й співтворчості.

Отже, творчий потенціал особистості представляє собою процес і результат розвитку людиною своєї креативної індивідуальної своєрідності в процесі творчості, але не як самоцілі, а як необхідної умови для нагромадження й реалізації власного творчого потенціалу в нових, що раніше не існували культурних, соціальних, матеріальних і професійних цінностях. Інакше кажучи, потенціал внутрішнього і зовнішнього світу людини є її основою бути креативною особистістю.

Необхідно підкреслити, що творчий потенціал особистості як цілісність індивідуальної та соціальної людини забезпечує потребу суб'єкта у творчому саморозвитку і креативній самореалізації. Ймовірність її прояву залежить від особистісної цілеспрямованості людини повною мірою реалізувати свої можливості, від ступеня її внутрішньої волі, від сформованості соціального почуття (дієвість, творчість).

Реалізація творчого потенціалу людини, розвиток і прояв її креативної індивідуальності забезпечує творчий характер діяльності, що особливо важливо для педагогічної професії, яка характеризується творчою діяльністю [2; 12].

Створення креативного середовища в школі виступає педагогічною умовою формування творчого педагогічного потенціалу колективу загальноосвітнього навчального закладу.

Креативне середовище загальноосвітньої школи або простір творчого розвитку ми розглядаємо як інноваційно-навчальну атмосферу, що обумовлює креативний стиль мислення й поведінки включених у неї суб'єктів і стимулюючи в них потребу прилучення до цінностей креативного процесу і цінностям творчої педагогічної діяльності. Такий професійно-освітній простір створюється певною педагогічною системою й орієнтований на актуалізацію творчого педагогічного потенціалу особистості, тобто формовідтворення цього типу існування: споживання (репродукція) – виховання – освіта – самоосмислення – саморозвиток – співтворчість. Отже, креативний характер середовища обумовлюється розумінням учителями і учнями смислу креативності, гуманізму, свободи, сприйняття ними себе як самоцінності й іншого як рівного собі (О. Орлов)[3]. Таке середовище характеризується сукупністю стійких зв'язків і відносин, діяльності й спілкування, у яких особистість учителя виступає як суб'єкт суспільно значимої діяльності, пізнання й має можливість творчої самореалізації.

Процес викладання є стрижневим компонентом креативного середовища. Якість викладання багато в чому визначається особистістю викладача. Особистість викладача, його позиція стає «сильним» фактором формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього повноцінного члена суспільства. Особливими науками для педагога в цьому сенсі є педагогіка і психологія. Варто погодитися із ствердженням, що психологія (і педагогіка теж) – це предмети «не заочного збагнення» (Б. Братусь) [3].

Викладач вводить у предмет не тільки через знання, але й через самого себе як професіонала, як особистість і людину.

Відповідно, базовим процесом освіти стає не звична передача учням готових знань, а розвиток функцій інтелекту, розвиток здатності мислити, освоювати логічне, діалектичне, творче мислення. Інтелект і теоретичне розуміння дійсності розглядаються нами як основа компетентності, професіоналізму. У креативному освітньо-виховному середовищі в суб'єктів педагогічного процесу формується готовність до особистісного самовдосконалення, забезпечується реалізація співтворчості в межах гуманістичної парадигми.

Вищезазначене сприяло проектуванню креативного середовища, що забезпечує умови й можливості для актуалізації творчого педагогічного потенціалу вчителя загальноосвітнього навчального закладу, було спрямовано на розв'язання трьох стратегічних завдань: організація умов і можливостей для активізації творчого педагогічного потенціалу педагога; організація умов і можливостей для розвитку суб'єктної активності вчителя в педагогічній діяльності; організація умов і можливостей для підвищення функціональної грамотності вчителя загальноосвітнього навчального закладу.

Креативним управлінням актуалізації творчого педагогічного потенціалу є напрями механізму. Охарактеризуємо більш докладніше напрями: освітня діяльність, формування іміджу школи, діалогова взаємодія, творча діяльність. Так, освітня діяльність припускає актуалізацію рефлексивних здібностей вчителя, позиція "особистості, яка продовжує навчатися", самопізнання за допомогою спеціальних психологічних знань, «відкриття» себе, проектування себе, освоєння нових форм відносин; позиції суб'єкта свідомості, спілкування й пізнання, формування позитивної самооцінки, мотивації досягнення, самоприйняття; розширення й утворення нових особистісних смислів; актуалізацію педагогічної свідомості (від чого і залежить імідж школи).

Здійснення даних завдань вимагає спрямованості до креативної індивідуальності кожного члена педагогічного колективу, його життєвому досвіду, інтенціям, здібностям. Проте практика свідчить, що значна частина вчителів, які прийшли в школу, досконало не володіють психологічною культурою, культурою розумової праці, їм важко працювати з науковою літературою. Вони психологічно не готові до вибору діяльностей, способів і засобів їхнього здійснення, їхня свідомість орієнтована на репродуктивні способи діяльності. Багато хто психологічно й предметно не готові до прийняття нового образу «творчого вчителя». Спостерігається високий ступінь тривожності, невротичні явища, звертаючись до різного роду психологічних захистів. Даний напрям забезпечує актуалізацію прояву суб'єктності учителя, образу самого себе, оточення, образу світу, образу педагогічної професії, життєвих технік і стратегій через спілкування, розуміння й співчутливе відношення.

Очевидно, що процес професійно-педагогічного становлення вчителя повинен бути орієнтований не тільки на соціально-відносні норми й освітні стандарти, але й на індивідуально-креативні можливості особистості вчителя.

Важливим для даної системи є те, що відчуваючи себе частиною колективу, відбувається якісне перетворення внутрішнього світу особистості вчителя й радикальна зміна його творчого потенціалу. Це має на увазі проходження вчителями (особливо молодими) певних етапів і форм роботи, на кожному з яких формуються ті або інші сторони творчого педагогічного потенціалу, що підготовлюють суб'єкта до більш високого рівня актуалізації творчого педагогічного потенціалу.

Висновки. Формування висококваліфікованого творчого вчителя школи, вироблення в нього вмінь і бажання самостійно працювати над собою, віддавати свій розум і серце підростаючому поколінню є одним із найважливіших завдань сучасної педагогічної освіти.

Література

1. Развитие творческой активности студентов в учебной, научно-исследовательской деятельности / / ред. В.Коханович. - М., 1990. - 172 с.
2. Развитие творческой активности студентов: опыт, проблемы, перспективы / ред. А. П. Дяков, Г. В. Горченко, Воронеж, изд-во ВГУ, - 1991. - 169 с.
3. Исаева Л.А. Изучение уровней развития творческой активности студентов в процессе педагогической практики // Профессиональная направленность музыкального образования: Сб. тр. – Саратов, – 1980. – С. 26 - 30.
4. Творчий метод і естетичні категорії: Зб. наук. Праць /Дніпропетровський ун-т ім. 300-річчя воз'єднання України з Росією / ред. кол.: К. П, Фролова (відп. ред. та ін), Дніпропетровськ, 1996. – 95 с.